

48 timers skriftlig eksamen i etik og marked

Opgaveformulering:

Der ønskes en redegørelse for henholdsvis utilitarisme, Kants pligtetik og Habermas' kommunikative etik. Dernæst skal de tre teorier diskuteres i forhold til hinanden.

Omfang af opgaven: 22.658 anslag. 10 n.s. 13 sider

Ha (fil) 4. semester Copenhagen Business School
August 2013

Etik og insulin

Problemstilling

Indledning

I oktober 2012 blev den officielle diabetesvejledning til de danske læger i Dagbladet Information kritiseret for at anbefale den dyre, analoge insulin fremfor det billige alternativt, den humane insulin, selv om det for langt de fleste patienter gælder, at den billige medicin er lige så god som den dyre. Sagen bliver særlig problematisk, fordi ni ud af de fjorten forfattere bag vejledningen havde tilknytning til Novo Nordisk, som var producenten bag det dyrere præparat.

Men hvad er det egentlig, som vækker vores harme i denne sag? Er det et spørgsmål om, at vejledningen er misvisnende, eller er det blot de forhold, som vejledningen er udarbejdet under, som er problematiske? For at prøve at forstå, hvad der er op og ned i denne sag, vil jeg vende mig imod den filosofiske diskussion af, hvad der er moralsk rigtigt og forkert.

Etikkens grundspørgsmål, hvordan mennesket bør handle, har optaget en central plads op gennem den vestlige filosofis historie. Fra det antikke Grækenland, over Oplysningstidens Europa og til post-modernitetens globalsamfund, er variationer over dette spørgsmål blevet fremsat og behandlet, omsat og omtænkt, diskuteret og diskursiveret, på kryds og tværs, igen og igen.

Denne proces har affødt en række divergerende positioner, med hver deres bud på den etiske målstoks udseende. Ingen position har formået at overtrumfe de andre; som resultat heraf eksisterer de forskellige etiske teorier i dag side om side.

Denne strid har rod i en uenighed i de etiske teoriers menneskesyn og herunder de ontologiske og epistemologiske forudsætninger for overhovedet at kunne diskutere etik. Enhver der begynder at analysere en praktisk problemstilling vil opdage, hvordan problemstillingen kan ændre karakter afhængig af, hvilke etiske teorier, som problemstillingen analyseres igennem. Nogen elementer fremstår særlig tydelige, mens andre bagatelliseres eller måske helt forsvinder af ud af syne.

Opgavens opbygning

Det er denne undersøgelses målsætning at øge forståelsen af baggrunden for den kritik som Novo Nordisk i denne sag om vejledningen af læger i insulin præparater har været udsat for. Jeg vil begrænse undersøgelsen til at omhandle tre etiske retninger, henholdsvis Utilitarisme, Kants pligtetik samt Habermas' kommunikative etik. Undersøgelsen starter med en redegørelse for de enkelte teorier, herefter følger en analyse af, hvordan teorierne forholder sig til Novo Nordisk-casen, og sidst i undersøgelsen diskuteres det, hvorfor at en reflekteret bevidsthed omkring de etiske teorier man i givet fald iagttager en problemstilling ud fra, er med til at kvalificere selve iagttagelsen.

Utilitarisme er et relevant startperspektiv for undersøgelsen, fordi som Øjvind Larsen bemærker, så fungerer utilitarismen som "det moderne samfunds umiddelbare etiske forståelsesform"¹. Altså er utilitarisme den etiske teori, som det moderne samfund umiddelbart synes at navigere efter, og som vor undersøgelse derfor bør inkludere.

Af mange betragtes Kants pligtetik som modpol til utilitarismens konsekvensetiske standpunkt. De færreste vil benægte, at Kants formulering af pligtetikken har haft en vidtrækkende virkningshistorie, og på den baggrund synes også pligtetikken at være en uundgåelig del af undersøgelsen.

Endelig har jeg valgt at inddrage Habermas kommunikative etik. En etik som tager del i den sproglige vending i filosofien, og som derfor bidrager med et perspektiv formuleret i det 20. århundredes filosofiske diskussioner.

Gennemgang af undersøgelsens teoretiske løsningsramme

Redegørelse for utilitarisme

Utilitaristiske teorier findes i mange varianter og afskygninger. I denne undersøgelse vil jeg koncentrere mig om den mest klassiske af disse, den teori som er blevet fremsat af utilitarismens grundlægger Jeremy Bentham. I Benthams hovedværk *An introduction to the Principles of Moral and Legislation* fremlægges utilitarismens grundlæggende menneskesyn:

¹ Larsen (2005), p. 137

*"Nature has placed mankind under the governance of two sovereign masters, pain and pleasure. It is for them alone to point out what we ought to do, as well to determine what we shall do."*²

For Bentham er mennesket drevet af ønsket at opnå nydelse og undgå smerte. Det er i vores bestræbelse på at maximere det første og minimere det sidste, at utilitarismens grundprincip skal findes:

"By the principle of utility is meant that principle which approves or disapproves of every action, according to the tendency which it appears to have augment or diminish the happiness of the party whose interest is question"

Utilitarismen fokuserer på, at det er en handlingens konsekvenser, der afgør handlingens moralske værdi. Ifølge det utilitaristiske princip, der også er blevet kaldet Benthams nyttekalkule, er en handling moralsk såfremt den formår at øge den samlede mængde af nytte (hvor nytte fortolkes som de lystrelaterede følellestilstande som hver enkelt oplever) i samfundet. Bentham betragter samfundet som summen af individer, og samfundets nytte bestemmes derfor som summen af de samlede individers nytte. Bentham er uddannet jurist, og hans værk fokuserer i høj grad på, hvordan samfundets love bør indrettes for promovere den størst mulige lykke. Derfor bliver det også tydeligt, hvordan det i utilitarisme ikke er den enkeltes isolerede lykke, der er på spil. I stedet handler utilitarismens moralske målestok, om at overveje en handlingens påvirkning af alles nydelse og smerte ligeværdigt.

Redegørelse for Kants pligtetik

I *Grundlæggelse af Sædernes Metafysik* opstiller Kant det øverste princip for al moralitet. Hos Kant er mennesket først og fremmest et fornuftigt væsen, og han finder derfor kilden til den rene moralfilosofi her³. Det kan virke besynderligt, at Kant vælger at grundlægge sin moralfilosofi på fornuften, da han jo selv kritiserede fornuftens for at søge

² Bentham (1996), p. 11

³ Kant (2005). p. 64: "Det fremgår af ovenstående, at alle sædelige begreber har deres sæde og oprindelse fuldstændig a priori i fornuften, og dette såvel i den mest jævne menneskefornuft som i den højeste grad spekulative fornuft. [...] hver gang man tilføjer dem noget empirisk, også i samme mål reducerer deres sande indflydelse og handlingernes absolutte værdi."

derhen, hvor mennesket ikke har erkendelse⁴ i *Kritik der reinen Vernunft*, og *Prolegomena*. Men for Kant er det den gode vilje, som er moralens fundament. Det betyder at kriteriet for, om en handling kan karakteriseres som etisk eller ej, ikke vurderes ud fra konsekvenserne af handlingen men derimod det bagvedliggende sindelag. Hvis der handles på baggrund af *den gode vilje*, vil ens handlinger altid være af etisk karakter uafhængigt af udfaldet.

Det rette sindelaget som etikken målestok får Kant til skelne skarpt imellem handlinger af pligt og handlinger af pligtmæssighed. Kant giver selv et eksempel, hvor han hævder at den kloge købmand, som ikke tager overpris overfor en uerfaren kunde, ikke nødvendigvis handler etisk. Hvis købmanden tog overpris, ville det måske rygtes, og købmanden kunne komme til at fremstå som upålidelig. Således kan man sige, at han overholdte de moralske spilleregler, men ikke at købmanden af den grund handlede etisk.⁵

Den gode vilje er noget som er os givet syntetisk a priori, hvilket betyder at evnen til at fælde moralske domme, ligger forud for den menneskelig erkendelse, som en immanent del af den menneskelige natur. Ved hjælp af fornuften er mennesket i stand til autonomt at forme almengyldige love, og det er derfor vores praktiske fornufts opgave at guide os til at træffe moralsk rigtige valg. Ud fra fornuften kan Kant udlede det kategoriske imperativ, som et fornufts bud, der ud fra forestillingen om, at der findes et objektivt princip, som er tvingende for en vilje påbyder at handle på en given måde: Kant skriver:

*"Handl kun ifølge den maksime ved hvilket du samtidig kan ville, at den bliver almengyldig lov."*⁶

Imperativet betyder altså, at hvis du fx overvejer, om det er okay at bryde et løfte, så skal du overveje, hvad der vil ske, hvis alle gik rundt og brød deres løfter hele tiden. Herved ville selve begrebet løfte miste sin betydning, og du kan derfor afgøre, at det ikke er moralsk rigtigt at bryde et løfte.

Kant fastholder, at moral ikke kan omhandle menneskets lykke, for hvis lykke var moralens formål, så ville naturen være meget bedre til det.⁷ Som fornuftvæsen har mennesket del i, hvad Kant kalder et formålenes rige, som vi både tilhører som medlem, hvorfor vi er

⁴ Kant (2002). p. 36: "De vil I så fald føre en fornuftig tros beskedne sprog; de vil tilstå, at det end ikke er dem tilladt at formode, end sige vide noget om det, der ligger hinsides den menneskelige fornufts grænser [...]"

⁵ Kant (2005) pp.44-45

⁶ Ibid. p. 66

⁷ Ibid. p. 40 "Den gode vilje synes altså at være den uomgængelige betingelse for selve værdigheden til at være lykkelig

underlagt fornuftens love, og som overhoved, hvorfor at vi som moralske væsener agerer selvlovgivende.⁸ Moral for Kant kan derfor anskues som en udfordring til selvet om at handle efter den gode vilje og det kategoriske imperativ.

Redegørelse for Habermas kommunikative etik

Habermas betragtes af flere som en moderne kantianer, fordi han erstatter Kants ensomme subjekt med et fællesskab af subjekter der diskuterer sammen. Derved forbliver moralen hos Habermas en universel størrelse, mens den samtidig også er i konstant bevægelse for dynamisk at blive formet af samtiden og de konverserende parter.

På samme måde som Kant ønskede at opstille det kategoriske imperativ som en udfordring til selvet, er det Habermas ambition at opstille argumentationsprincipper, som skal indramme den moralske diskussion. Om denne ambition skriver Habermas:

”Forsøget på at begrunde etikken i form af en logik for moralsk argumentation har kun udsigt til at lykkes [...der] hvor moralske dilemma først opstår: indenfor livsverdens horisont.”⁹

Livsverden hos Habermas er det sted hvor menneskets primære socialitet foregår, og det er således ”livsverdenens strukturer der fastlægger formerne for intersubjektivitetens mulige forståelse.”¹⁰ ”Livsverden er repræsenteret ved et kulturelt overleveret sprogligt organiseret forråd af tydningsmønstre.”¹¹ Med andre ord kan vi betragte livsverden som det sted, vi finder vores moralske normer. Som overleveret størrelser kan vi betragte vores normer som en form for sproglige konstruktioner. Heraf følger at normer ikke er universelle, men står til diskussion. Ethiske normer kalder Habermas selv for praktiske diskurser. At normerne står til diskussion, betyder ikke at de bliver vilkårlige. Fordi at normer tilhører livsverdens sfære er den kommunikation hvorigennem normerne formidles som udgangspunkt rettet imod forståelse. På grund af den sproglige kommunikations strukturer betyder det samtidig, at når indbyrdes forståelse er opnået, er den samtidig tvingende:

⁸ Ibid. p. 95: ”Et fornuftsvæsen hører til formålenes rige som medlem, hvis det ikke blot er alment lovgivende, men også selv er underlagt lovene. Det tilhører det som overhoved, hvis det som lovgiver ikke er underlagt nogen andens vilje.”

⁹ Habermas (1996) p. 43

¹⁰ Habermas p. 292

¹¹ Ibid. p. 290

”Indbyrdes forståelsesprocesser retter sig mod en indforståelse, som er tilstrækkelig til at opfylde de betingelser, der vedrører en rationelt motiveret tilslutning.”¹²

Pointen er, at der i sproget findes iboende fornuft, som betyder at hvis man først har opnået forståelse for en moralsk norm, så bliver denne norm tvingende. Dette kalder Habermas den tvangfrie tvang i det bedre argument.

Habermas diskursetik leverer de betingelser under hvilke, indholdet af praktiske diskurser kan fastlægges. En praktisk diskurs kan ifølge Habermas kun finde accept:

”Hvis de følger og bivirkninger, der angiveligt bliver resultatet af en generel efterkommelse af en omstridt norm, når hver enkelts interesser skal tilfredsstilles, tvangfrit kan accepteres af alle.”¹³

Konsekvensen heraf bliver, at de involverede parter må indgå i en herredømmefri samtale for at klarlægge indholdet af den praktiske diskurs. Den herredømmefri samtale er uafhængig af magtforhold, og er kendetegnet ved at have den gensidige forståelse som sin målsætning. Kun igennem den herredømmefri samtale kan de praktiske diskurs opnå en (foreløbig) universel status for de berørte parter. Herved sætter Habermas kommunikative etik enigheden imellem de berørte parter som sin etiske målestok.

Diskussion af kritikkens karakter i sagen om vejledningen af læger i insulin præparater

Analyse af sagen ud fra et utilitaristisk perspektiv

Ifølge Benthams Nyttekalkule er en handling moralsk, såfremt at den resulterer i mere nytelse, eller fravær af mindre smerte end alternative handlinger. Utilitaristen må derfor indledningsvis i sin analyse af Novo-Nordisk-casen stille sig selv spørgsmålet, om vejledningens anbefaling giver den størst mulige nytelse for alle i samfundet? Et spørgsmål som kan være et vanskeligt at overskue, men her kommer mikro-økonomiens matematiske rationale utilitaristen til undsætning ved den økonomiske udlægning af nyttebegrebet og kan herudfra påbegynde undersøgelsen med at opstille følgende spørgsmål:

¹² Ibid. p. 211

¹³ Habermas (1996) p. 86

- 1) Hvilken forskel i nytte for den sukkersyge repræsenterer Novo Nordisks præparat i forhold til det billige?
- 2) Hvilken nytte kunne den sukkersyge patient alternativt have opnået ved prisforskellen?
- 3) Hvilken nytte kunne staten have skabt for de penge som gives fra staten giver i tilskud til medicinen?

Heraf følger at vejledningen resulterer i maksimal nytte, hvis resultatet af spørgsmål 1 er større end resultatet af spørgsmål 2 og 3.

Daværende leder af Institut for Rationel Farmakoterapi Steffen Thirstrup fortæller til Information:

*"Vi havde diskussionen om det i gruppen, og vi blev enige om, at vi ville lade videnskaben veje tungest og lade den økonomiske vurdering være op til den enkelte læge."*¹⁴

Medicin-typen fra Novo Nordisk synes altså at være den bedste, hvis man ser bort fra økonomien. Men i samme artikel fremgår det også, at den medicinske forskel ikke retfærdiggør prisforskellen. Preben Holme Jørgensen, praktiserende læge og medlem af netværket Læger uden sponsor udtaler:

*"Jeg synes, at vejledningen er for ukritisk i sin anbefaling af lægemidler. Man burde have skrevet ligeud, at man i første omgang skulle forsøge med tabletbehandling eller human insulin. Langt de fleste type 2-diabetikere kan nøjes med det. Og så kun i de særlige tilfælde benytte de dyre insulin analoger,"*¹⁵

På den baggrund kunne et utilitaristisk perspektiv være tilbøjelig til at dømme vejledningens forfattere som amoralske, forudsat der var enighed i Preben Jørgensens konklusion; at vejledningens forfattere ikke formåede at vægte de økonomiske og medicinske hensyn til patienten korrekt.

Men den grundige utilitarist i den Benthamske tradition vil ikke stoppe sine refleksioner her. Hos Bentham skal alle handlingens konsekvenser medtages i betragtningen. I denne insulinsag vil der muligvis kunne argumenteres for, at Novo Nordisk anvender en stor

¹⁴ Information (2012)

¹⁵ Ibid.

del af deres indtjening fra den dyrere medicin til forskning i sukkersyge. Hertil kommer, at Novo Nordisk med sin aktive CSR-politik tager en række samfundsmæssige hensyn.

Pointen er altså, at afvejningen af hvilken medicin som bør anbefales bør i et utilitaristisk synspunkt medtage alle relevante følgevirkninger. Kort sagt er den etiske problemstilling for utilitaristen derfor: Hvilken anbefaling vil samlet set skabe størst mulig samfundsnytte?

Analyse af sagen ud fra et pligtetisk perspektiv

Hos Kant er det som bekendt det rette sindelag bagved handlingen, som er det væsentlige for at afgøre handlingens moralske karakter. Det moralske spørgsmål går således på, om vejledningens forfattere havde gode intentioner med at anbefale Novo Nordisk præparatet frem for det billigere alternativ. Den daværende leder af Institut for Rationel Farmakoterapi Steffen Thirstrup forklarer hvorfor de økonomiske hensyn blev udeladt fra diabetes vejledningen:

*"Priserne er jo en variabel størrelse. Hvis vi havde skrevet i vejledningen, at man skulle vælge de humane insuliner, ville det jo være problematisk, hvis Levemir pludselig er det billigste."*¹⁶

I forlængelse heraf fremhæver Lise Holst, director of Global Bioethics Management, Novo Nordisk, at den dyrere insulintype som er udviklet af Novo Nordisk giver sukkersyge patienterne en mere fleksibel hverdag og derfor også en øget livskvalitet.¹⁷

Om Novo Nordisk og Institut for Rationel Farmakoterapi har handlet etisk forsvarligt, er ikke et spørgsmål der lader sig umiddelbart afklare i en sindelagsetisk optik. I denne sag er der hverken blevet løjet eller manipuleret med sandheden, i stedet er der tale om en afvejning af medicinske hensyn vs. økonomiske. For at afklare om vejledningens forfattere har handlet etisk, kunne man forsøge at opstille en maksime, som er i overensstemmelse med det kategoriske imperativ. Således vil man kunne forsvare afvejningen ud fra logik omkring, at en læge altid bør vejlede en patient til opnåelse af den bedste livskvalitet.

Når teamet bag vejledningen alligevel modtager kritik for sit arbejde, skyldes det tvivl om, det nu også er de gode intentioner som var udgangspunktet for beslutningen anbefale medicinen den dyre medicin Ni ud af fjorten af vejledningens forfattere havde økonomiske

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Forelæsning ha.fil. CBS i faget etik og marked, 06.02. 2013

interesser i Novo Nordisk. Det er i det lys, at en pligtetiker kan få anledning til at kritisere resultatet. Ifølge det praktiske imperativ hedder det sig at:

“Handl således, at du altid tillige behandler menneskeheden, såvel som din egen person som i enhver anden person, som mål, aldrig blot som middel”¹⁸

Det betyder, at du aldrig må handle sådan, at du behandler andre mennesker udelukkende som et middel, fx for at opnå økonomisk vinding, men også må behandle dem som et mål i sig selv. Den moralske dom afgøres for pligtetikerens ved at spørge til, om hvorvidt at vejledningens forfattere primært havde deres egne økonomiske hensyn for øje, da de udarbejdede vejledningen, eller om de også troede på, at det dyre medicinske præparat var det bedste alternativ for patienterne.

Analyse af sagen ud fra et diskursetisk perspektiv

Som etisk teori forholder diskursetikken sig ikke direkte til normens praktiske udformning, men angiver spillereglerne for den proces, hvor den praktiske diskurs kan fremkomme. Derfor vil en habermasiansk funderet kritik af insulinvejledningen aldrig starte med direkte at angribe selve resultatet af beslutningen om at udelade de økonomiske hensyn i vejledningen. I stedet vil kritikken rette sig mod de vilkår, hvorunder beslutningen er blevet truffet. For Habermas er det springende punkt i vurderingen af om en handling kan betegnes som moralsk, om hvorvidt at alle berørte parter tvangfrit med gode grunde vil kunne acceptere handlingen. Alle berørte parter er et vidt dækkende begreb, og dækker således både insulin-producenter, de som betaler for medicinen, og de sukkersyge patienter – både de som er det nu, og de som potentielt bliver det senere. I det lys kan vejledningens forfatters økonomiske interesser i Novo Nordisk blive problematisk. Det er derfor nødvendigt at spørge til, om hvorvidt alle berørte parter interesse er blevet hørt.

Habermas kommunikative etik er ofte blevet kritiseret for at være utopisk¹⁹, fordi det i praksis vil være umuligt at høre alle parter. Steffen Thirstrup argumenterer for, at hvis man i en dansk diabetes vejledning, ønsker at gøre brug af danske eksperter, så er man i praksis tvunget til at benytte nogen med tilknytning til Novo Nordisk:

¹⁸ Kant (2005) p. 88

¹⁹ Ole Thyssen i forelæsning ha.fil. i faget filosofi 3, 08.11.12

*"Der er stor set ingen diabetesforskere i Danmark, der ikke har eller har haft tilknytning omkring Novo Nordisk. Derfor har vi reelt ikke haft et valg."*²⁰

I diskursetik indikerer Habermas, hvordan at samtalen ikke i praksis behøver at finde sted, men at den også kan være underforstået:

*"at det kun er de normer, der kan gøre krav på gyldighed, der finder (eller vil kunne finde) samtykke hos alle berørte parter i en praktisk diskurs"*²¹

Når Habermas skriver i parentes: "eller vil kunne finde" læser jeg det, som at diskursetikkens grundsætning som et moralsk princip, kan tjene som et sags-sikringsgreb med det formål at afklare om, det med rette er muligt at hævde en praktisk diskurs som gældende. Hertil er det selvfølgelig vigtigt at bemærke, at hos Habermas findes der ikke som hos Kant nogen idé om, at vi som isoleret individ med vores egen individuelle fornuft kan slutte os til, hvad der er endegyldigt er rigtigt og forkert. Derfor må vi hele tiden være åben for at modificere vores moralske standpunkt. Men hvis kravet til denne dynamiske tilgang til moral ikke skal hensætte i os handlingslammelse, er vi i den daglige færden nødsaget til at tage den bedst mulige beslutning, og dette gør vi som Habermas foreskriver igennem idealet om den herredømmefri samtale som har gensidigforståelse som sin målsætning.

I forhold til Novo Nordisk-casen betyder det, at interessekonflikten selvfølgelig skal skærpe vores kritiske sans, men vi bør ikke alene af den grund forkaste vejledningen som amoralsk. Det afgørende bliver, om beslutningsprocessen har formået at inddrage alle de berørte parter perspektiver i en forstående dialog, virkelig eller underforstået, og herigennem er noget frem til et resultat som de berørte parter vil kunne godkende.

At Steffen Thirstrup er opmærksom på vigtigheden af denne proces for at opnå moralsk accept af beslutningen indikeres i artiklen fra Information, hvor han forsvarer, at de mulige negative biprodukter af interessekonflikten er forsøgt minimeret med en åbenhed i processen:

"[...] jeg synes, at i og med at vi har været åbne omkring det [Den mulige interessekonflikt, Red.], og der har været andre inde og redigere i det, så mener jeg ikke, at det bør være en kritik, som er tungtvejende. Vi [IRF, organisationen bag vejledningen, red.] er jo garanten

²⁰ Information (2012)

²¹ Habermas (1996) p. 86

for, at den interessekonflikt ikke bliver dominerende. Det er ikke noget, der bekymrer mig i det færdige resultat.²²”

Om vi køber Steffen Thistrups argumenter om at interessekonflikten var uundgåelig, grundet Novo Nordisks helt centrale rolle i det danske insulinforskningsmiljø, samt at afvejningen af de medicinske og økonomiske hensyn, med gode grunde kan accepteres af alle de berørte parter, det er det moralske slagsmåls kampplads. Vi har altså nu med Habermas fået afdækket, hvordan at selve den proces som er grundlag for en beslutning er med til at afgøre, vores forhold til beslutningens moralske værdi.

Konklusion

Værdien af den reflekterede bevidsthed

Hensigten med denne gennemgang har ikke været at diskutere den enkelte etiske teoris suverænitet fremfor andre, men at illustrere at konsekvensen af vi i dag har mange divergerende etiske positioner, betyder at det at handle etisk ikke kan reduceres til et enkelt stående spørgsmål. Den aktør, som ønsker samfundets agtelse, må nødvendigvis kunne begrunde sine valg ud fra flere forskellige etiske positioner.

Det har ikke været undersøgelsens formål at fælde dom over, om hvorvidt Novo Nordisk har handlet etisk eller ikke. I stedet har formålet med denne undersøgelse været at øge forståelsen af den kritik som har mødt Novo Nordisk og forfatterteamet bag insulinvejledningen til de danske læger. Igennem analyse af casen ud fra tre forskellige etiske positioner, har jeg formuleret tre forskelligartede etiske spørgsmål. Utilitarismen spørger til: Hvilken anbefaling som vil skabe størst mulig samfundsnytte? Hvorimod at Kants sindelagsetik er optaget af: Hvorvidt at vejledningens forfattere primært havde deres egne økonomiske hensyn for øje, da de udarbejdede vejledningen, eller om de også troede på at dette var det bedste alternativ for patienterne. Og endelig har vi i Habermas kommunikative etik fået blik for: Hvordan at selve den proces som er grundlag for en beslutning er med til at afgøre, vores forhold til beslutningens moralske værdi.

Denne reflekterende bevidsthed omkring de etiske teorier bidrager med en systematiseret formulering af de etiske spørgsmål, som problemstillingen rejser. En systematik som tillader, at det enkelte spørgsmål kan isoleres, og derved overskueliggøres

²² Information (2012)

karakteren af den etiske kritik, som Novo Nordisk og Institut for Rationel Farmakoterapi har været udsat for.

Anvendt litteratur

Bentham, Jeremy (1996): An introduction to Principles of Morals and Legislation, Clarendon Press, Oxford 1996, chapter 1 & 4-5

Habermas, Jürgen: Teorien om den kommunikative handlen, Kapitel 3, Først
Mellembetragtning: Social Handlen, målrettethed og kommunikation & Kapitel 6, Anden
Mellembetragtning: System og Livsverden, Aalborg Unisersitetsforlag, Aalborg

Habermas, Jürgen (1996): Diskursetik, Det lille Forlag, København

Kant, Immanuel (2002): Prolegomena, Det lille forlag, København 1. udgave, 3. Oplag

Kant, Immanuel (2005): Grundlæggelse af sædernes metafysik, Hans Reitzels Forlag.

Larsen, Øjvind (2005): Den Samfundsetiske Udfordring, Hans Reitzels Forlag, København

Villesen, Kristian og Hildebrandt, Sybille (2012): Dansk diabetesvejledning lavet af læger med tilknytning til Novo Nordisk, Information side 4, 08.10.2012